

# ODREĐENJE I DEFINICIJA RELIGIJE S OSVRTOM NA POJAM NOVIH RELIGIJSKIH POKRETA

Edin TULIĆ

UDK 27/29  
2-67

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v19i73.1631>

**SAŽETAK:** Iako je religija pojava sa kojom se čovjek susreo davno u svojoj historiji, ona, i dan danas, hiljadama godina kasnije, kao individualna i kao društvena pojava ne gubi na značaju i aktuelnosti i u velikoj mjeri utiče na život čovjeka i društva u cjelini.

Kada kažemo “religija”, govorimo o mnoštvu religija, i o velikom broju oblika religiozne svijesti i religioznog doživljaja. Čovjekove težnje mogu da se izražavaju i ostvaruju traženjem božanstva u prirodi, ali i u obogotvoravanju nekog čovjeka, simbola ili predmeta. Religiozna potreba pojedinaca i društava jača u mutnim, kriznim ili tragičnim vremenima. Tada se ona često otjelovljuje u obožavanju nekog vođe, partije ili u ideološkim sistemima koji, čak i kada se aktivno bore protiv religije, nose u sebi izrazito vjerske elemente.

Međutim, nakon drugog svjetskog rata, kao pečurke posle kiše, tako su počeli da niču i bujaju u zapadnim društvima i novi religijski pokreti, osnovni razlog nastanka je taj što je razvijeni dio svijeta u to vrijeme potresala kriza modernosti. Raznolikost tih pokreta bila je povod za nastojanja da se u njihovo razvrstavanje uvedu u red i sistem, kako bi se olakšalo njihovo razumijevanje. Ovakav tip novih religijskih pokreta za pristalice ima veoma mali procent ljudi u odnosu na velike svjetske religije.

*Ključne riječi:* religija, novi religijski pokreti, Bog, čovjek, učenje.

## Uvod

Definisati religiju kao društvenu pojavu veoma je teško. Pojam religije možemo definisati na više načina, ali definiranje religije kao duhovne povezanosti određene grupe ljudi sa višim, svetim biće, odnosno Bogom, smatramo najprikladnijom. Riječ religija vodi porijeklo od latinske riječi “*religare*” što znači ponovo svezati, prepovezati.

Kada govorimo o pojmu religije, govorimo o obliku društvene svijesti, i o tome da se u tom obliku, kao natprirodne i nezavisne od čovjeka, prikazuju prirodne i društvene sile.

Uglavnom sve religije svijeta podrazumijevaju više ili manje jedinstveno učenje, a ono se obično odnosi na suštinu, svrhu i porijeklo svega što postoji. Također, religije obično podrazumijevaju određene oblike vjerskih zajednica, kao i određene obrede, ritualne radnje, a sve se one obavljaju u za to određenim mjestima – vjerskim zajednicama (džamije, crkve, hramovi...). Gotovo svaka religija na svijetu stavlja Boga u centar zbivanja. Za pojedine osobe religija označava vjerovanje u veliki broj bogova, a postoje i one osobe koje ne zauzimaju neku tradicionalnu vjeru ili religiju,

već vjerovanje sprovode na svoj način potpuno drugačiji od organizovanih religijskih pokreta. Međutim, dobar dio svjetske populacije ipak vjeruje da postoje sile koje su uticale na stvaranje svijeta, te da te sile imaju u velikoj mjeri utjecaj i na život svake osobe ponaosob. Gotovo sve religije u suštini podrazumijevaju jednostavno učenje, a ono se opet odnosi na svrhu porijekla svega postojećeg. U današnjim vremenima pored tradicionalnih religija vrši se raspodjela na nove religije, mada tradicionalne religije još uvijek zauzimaju posebno mjesto kod većine svjetske populacije.

Može se kazati da se vjerski život na mnogo načina promijenio, tako da u posljednjih od 50 do 100 godina imamo spojeve novih, različitih i nadasve čudnih religija i učenja koje te religije sa sobom nose. Pojedini istraživači tvrde da u svijetu trenutno ima više od deset hiljada različitih vjerskih zajednica.

## 1. Pojam i definicije religije

Prema autoru Trničiću (2008) postoji oko 150 definicija religija.

Riječ religija dolazi od lat. riječi "religio". Ciceron piše "da ta riječ potječe od *relegere*, jer se sve što spada na kult bogova nekako ponovno očitava i tako stvara religijska praksa" (Cicero, *De natura deorum II.*, str. 28).

Ciceron pojam religije predstavlja kao ispunjavanje dužnosti prema višim silama. "Relegere bi bila suprotnost od *negligere*, što znači posvećivati stalno novu pažnju božanstvu" (Cicero, *De natura deorum II.*, str. 72).

Za religiju možemo reći da je konstantno u dodiru sa božanstvom, i da se kao nauka razlikuje od drugih nauka tj. od filozofije i teodiceje. Filozofska teodiceja može dovesti do uvjerenja da je čovjek ovisan o božanstvima. To ne možemo shvatiti kao religioznost, a još manje kao religiju. U samoj religiji uz razumnu spoznaju tu je i pokretač volje. Čovjek se pokrene u duši pa i u osjetilima da dođe u dodir s samim božanstvom. Volja je, dakle, uz pristanak razuma, glavni nositelj religioznog života. Da bismo to shvatili potrebno je u čovjeku razlikovati tj. ne dijeliti tijelo, dušu i duh.

Tijelo je fizički organizam sa svojim organima. Prema navodima Keler et al. (1999., str. 14) kaže se da je: "Psihički dio čovjeka poseban organizam kojega poučava psihologija, a liječi psihijatrija. Organi psihe su sljedeći: razum, volja, emocije, mašta, pamćenje, sjećanje, želje i dr. Duhovni dio duše je opet poseban organizam sa svojim organima koje proučavaju filozofija i teologija, a liječe religija i etika. Duhovni su organi mnogi. Evo nekih: osobnost, život, savjest, razum,

srce, karakter, kulturno nadahnuće, religioznost, spolnost, sloboda, duhovne oči, uši i sl".

Čovjek je uvjeren da religioznošću ustvari dodiruje božanstvo i iznutra s njime komunicira da srcem doživljava ljubav, povjerenje i sklonost prema božanstvu. Karakter ga osposobljava za vrline u kojima je čovjek povezan s božanstvom, izvorom vrlina. "Tokom svog života čovjek se želi približiti božanstvu kao zaštitu samog života radi i sigurnosti svoga opstanka. Te duhovne sposobnosti potiču volju da psihi i tijelo čovjeka na poštovanje prema božanstvu. To dovodi do osjećaja religioznosti i do konstituiranja religija u sociološkom obliku" (Ivančić, 2007).

Pojam religija definiše se u objektivnom smislu kao skup pravila i naredbi u kojima se izražava religioznost. Ona ima nauk, moral i kult kao tri sastavna dijela. U njoj je dotaknuta najdublja čovjekova stvarnost i zato se u njoj nalazi najviše dostojanstvo. Sve veliko, plemenito, čudesno u području duha nalazi u religioznom svoje savršenstvo. U njoj je prisutno naučno istraživanje prirode i duha, umjetničko stvaranje i uživanje u ljepoti, etičko i moralno oblikovanje pojedinca i zajednice. Religija je ono što je sveto, čudesno, utješno, životvorno. Religija, kao i sve drugo u životu, pored dobrih strana ima i onu drugu opasnu stranu. Sasvim lako se iz religije može prijeći u fanatizam i egzaltiranost. Sama religija je mnogo puta prelazila na "drugu stranu" te bezbroj puta svoje zahtjeve ostvarivala silom. U žrtvovanju se dotjeralo do besmislenog uništavanja ljudskih i životinjskih života. Više puta je religija u čovjeku pojačala strah, umjesto da ga otkloni. Kao mora pritiskala je mnoge ljude. Ovdje se najbolje ostvaruje poslovice: "Corruptio optimi pessima" – "Najbolje se pretvara u najgore – što na većoj visini stojiš, dublje padaš" (Ivančić, 2007).

Religija u suštini povezuje čovjeka i Boga. Zato se u njoj dešava ono čudesno, a istovremeno užasno. Bog kao glavni stup religije ima inicijativu. On je glavni sudac, glavni zakonodavac,

on je stvoritelj. Stoga je krivo religiju definirati kao stanje čovjekova duha.

U njoj je stalno i bitno prisutna objava, sud i milost. Promatramo li religiju samo kao čovjekovo mišljenje i djelovanje, tad se nalazimo u imanentističkom začaranom krugu. Religija postaje otkinuta od svog transcendentnog i prvobitnog izvorišta i ostaje samo čovjekovo djelo. Na osnovu raznih definicija te različitih pogleda na religiju, u religiji se mora razlikovati objektivni i subjektivni aspekt. Kada govorimo o subjektivnom aspektu, religija je ljudski stav preko kojeg se potvrđuje ovisnost o višim silama ili o božanskoj sili i to u životnom djelovanju. König kaže: "Pogledamo li religiju objektivno, ona je skup religijskih dogmi, obreda, žrtvenih djelovanja i molitvi u kojima subjektivno spoznata ovisnost nalazi svoj objektivni odraz" (König, 1987, str. 37-41.).

Religiju možemo shvatiti i kao pokušaj čovjeka da nađe posljednji smisao stvari u izvanzemaljskim silama, kako bi se na taj način spasio. Riječ je o načinu da se nadiđe svijet, a samu opravdanost tog nadilaženja čovjek nalazi u sebi.

### 1.1. Naučno istraživanje religije

Da bi smo shvatili religiju, potrebno ju je proučavati sa svih mogućih aspekata. Međutim, nauka koja proučava religije tek se konstituirala i izrasla u nauku pred kraj 18. vijeka, tako da je kao nauka veoma mlada. Ipak, načela koja zastupa nauka o religijama uočena su davno prije. Razni indijski i egipatski dokumenti govore o filozofsko-religijskim problemima. Kod Grka i Rimljana se već nalaze neki studiji o religijama. U 18. vijeku. su poduzeta mnoga putovanja, da bi se sabrao materijal iz kojeg bi se mogao pronaći izvor religije.

Godine 1839. je u Parizu osnovano "Société d'éthnologie" i 1842. u Londonu "Ethnological Society", što je otvorilo put sistemskom proučavanju religije kao i čovjekova podrijetla (Ivančić, 2007).

Autor Heiler (1961) smatra da su dosadašnje nauke o religiji bile većinom fragmentarne naravi, bilo

da im je ishodišna tačka bila dogmatsko-konfesionalno teološka, ili, pak, neka nauka kao što su etnologija, filozofija, sociologija, historija, filologija i psihologija. Na temelju stanovitih historijskih, psiholoških, filozofskih i teoloških fragmenata uzela si je filozofija pravo odrediti bit i vrednovanje religije. Pri tom je manjkao pogled na cjelinu i dubinu (Heiler, 1961, str. 6).

*Etnološka nauka o religiji*, bilo da je bila sociološki proširena ili produbljena na psihološkoj bazi, u proučavanju naroda nagomilala je materijale, ali je pošla s krive pretpostavke: da bi se iz najprimitivnijih formi religioznosti moglo otkriti bit religije. Slično kao kad bi se iz tepanja htjelo otkriti bit jezika (Ivančić, 2007).

*Filološka nauka religije* je osvjetlila zavisnost religije i jezika kao i tijesne odnose starozavjetne religije s istočnim kulturama. No, ona nije mogla ući u zadnje dubine religioznoga, jer je promatrala religiju samo kao historijsko – kulturni ili čak folkloristički fenomen (Heiler, 1961, str. 9).

Psihologija kao nauka je pokušala da na razne načine dokuči religiju kao psihološki proces. Vršene su analize svjedočanstva religijskih ličnosti u prošlosti i u sadašnjosti, nastojalo se ući u podsvijest čovjeka da otkrije sile koje djeluju na doživljaje i predstavljanje religije. Čak su psiholozi pokušali pomoću psiholoških analiza otkriti tok duševnih događanja u području religioznog doživljaja što ih je odvelo od proučavanja središnjega problema. Da bi se moglo kompetentno govoriti o religijama, potrebno je barem upoznati svu materiju koju one sadrže. Ta materija je međutim obilna. Da bi se moglo sistemski obraditi sav sadržaj religija, može se poći na tri načina (Ivančić, 2007):

1. Načiniti uzdužni presjek – to je način da se dobije pregled svih religija po geografsko historijskom aspektu. Takav način proučavanja religija pomaže da upoznamo historijske ovisnosti,

razvitak pojedinih religija i ovisnosti jedne o drugoj te zajedničke nazivnike.

2. Drugi put u proučavanju fenomenološkom metodom jest da se načini poprečni presjek. U tom radu izrade se najprije razni tipovi religija.
3. Treći put fenomenološke metode jest put koncentričnih krugova ili prstenova. To je put na kojem se od primitivnih izvanjskih formi religija prodire do unutarnjih, do doživljaja i do biti religije. Tri su prstena koja pri tome treba istražiti: osjetilni pojavni vanjski svijet institucionalni duhovno – materijalni elementi religije.

### 1.2. Vrste religije

Veliko bogatstvo i raznovrsnost oblika religijske svijesti može se svrstati u dvije temeljne kategorije:

- *prirodne, i*
- *objavljene religije*

*Prirodne religije* su one religije koje nastaju neposrednim dodiranjem pojedinaca i društvenih grupa sa prirodnim i društvenim pojavama bez određenih posrednika, kao što su proroci. Za njih je karakteristično da su spontano nastale. U njih spadaju animizam i totemizam. Prirodna religijska svijest povezana je i sa magijskim vjerovanjima, obredima i praksom upravo zbog pridavanja duševnih i duhovnih svojstava prirodnim pojavama, bićima i predmetima i njihovim međusobnim vezama.

*Objavljene religije* su religije čiji se nastanak povezuje sa prorocima, preko kojih božanstvo ili bog objavljuju, saopćavaju, otkrivaju sebe i svoje zakone. U njih spadaju tri velike svjetske monoteističke religije: Islam (objavljen ljudima preko Muhammeda), Judaizam (objavljen ljudima preko Mojsija) i Hrišćanstvo (objavljeno preko Isusa Hrista).

Karakteristično za objavljene religije je da svaka od njih ima Božiju objavu u obliku svete knjige: Kur'ana, Starog zavjeta i Novog zavjeta, zbog čega se one nazivaju i "religijama knjige".

### 1.3. Faze religijskog razvoja

Svijest o religiji se mijenjala sa razvitkom ljudske civilizacije.

Religiju je, hronološki gledano, moguće podijeliti u četiri osnovna oblika: *animizam, totemizam, politeizam i monoteizam* (Bešić & Đukanović, 2000).

#### 1) *Animizam* (lat. *anima* – duša)

predstavlja najstariji i ujedno najprimitivniji oblik religije, praktikovan kod pripadnika prvobitne ljudske zajednice. Oni su vjerovali u postojanje spiritualnog, nematerijalnog faktora koji su nazivali *duša*, a preko njega su objašnjavali prirodne pojave. Smatra se da je ova vrsta religije nastala zahvaljujući mentalitetu prahistorijskih ljudi koji su primijetili da posjeduju izvjesna duševna stanja, zbog čega su sva živa bića prestala da se posmatraju samo kao materijalna, već i kao ona koja imaju dušu. Bitan princip animizma je analogija, odnosno, pripisivanje ljudskih karakteristika predmetima.

- 2) *Toteizam* je najvjerovatnije nastao nakon animizma. Totemizam se zasniva u vjerovanju totemu, odnosno predstavi biljke ili životinje. Totem predstavlja predmet identifikacije određenog plemena, što znači da se jedan totem vezuje samo za jednu zajednicu. Totem po vjerovanju štiti pripadnike plemena. Većina autora smatra da je animizam nastao prije totemizma, upravo zato što se kod totemizma primjećuje razvijeniji oblik ljudske svijesti, odnosno veća svijest, odnosno veći stepen imaginacije i apstrakcije. Postoji i još jedan, bitniji, razlog zbog koga važi ovakvo mišljenje. Naime, religijska osnova, odnosno vjerovanje u postojanje spiritualnih bića, predstavlja osnovu na kome se temelji svaka religija. Kod primitivnih oblika religije posebno je važno istaći postojanje tabua. Tabu je riječ polinezijskog porijekla koja se

odnosi na zabranu štetnog i opasnog ponašanja prema nekoj svetinji ili društvenoj zajednici u cjelini. Primjer tabua je incest.

3) **Politeizam** (mnogoboštvo) uglavnom se shvata kao razvijeni animizam i toteizam. Ali, ipak, politeizam posjeduje mnogobrojne karakteristike koje ga isključuju iz navedenih formi religije, a to su:

1. Bog je uvijek tjelesna i čulna ličnost.
2. Bog uvijek posjeduje natprirodnu moć i nadčovječne osobine.
3. Bog živi u nekom drugom, izvanzemaljskom svijetu.

U starogrčkom i starorimskom obliku politeističke religije, bogovi su antropomorfni. Svako božanstvo upravlja određenom sferom društva. Na primjer, u antičkoj Grčkoj, vjerovalo se da postoji dvanaest bogova Olimpa. Zevs je bio vrhovni bog, bog raja i zemlje. Hera je bila Zevsova žena, zaštitnica braka i porodice. Atina je bila boginja mudrosti, Posejdon bog mora, itd. Religija je bila kritikovana čak i u antičko doba. Filozof Ksenofan u V vijeku pr.n.e. smatra da bogovi nisu antropomorfni, dok Kritija smatra da su bogovi izmišljeni za regulisanje tzv. tajne nepravde koji *nomos*, tj. zakon ne može ispraviti jer se ljudi ne plaše zakona. Može se čak reći i da je politeizam uvjetovao nastanak monoteizma, jer je predstavljao suštinski napredak u odnosu na animizam i toteizam, u smislu da se bogovi doživljavaju kao "regulatori različitih domena ljudskog života".

Bogovi se doživljavaju transcendentno, što znači da se doživljavaju a priori, gdje čulno ima primat nad materijalnim.

4) **Monoteizam** (jednoboštvo) predstavlja najsavremeniji oblik religije koji se održao do danas.

Danas su najmasovnije religije *Islam, Hrišćanstvo, Judaizam i Budizam*.

Monoteističke religije imaju zajedničke karakteristike, a to su:

- Monoteističke religije su rasprostranjene širom svijeta.
- Svaka monoteistička religija ima svog utemeljitelja (Muhammed, Isus, Mojsije, Buda).
- Monoteističke religije su soterološke, odnosno spasilačke, što znači da uče o spasenju poslije smrti.
- Svijet i čovjek su puni zla. Treba težiti savršenstvu u posthumnom svijetu.
- Predstoji apokalipsa, posle koje slijedi tzv. "strašni sud".

Monoteizam je najvjerojatnije nastao tako što se iz politeističke forme religije izdvojio jedan Bog, poseban po svom ontološkom statusu. Postoji pretpostavka da se to dogodilo zahvaljujući procesu spajanja rodova i plemena u šire zajednice. Najjače pleme je na taj način uspjelo da nametne svog Boga kao vrhovnog. Autor Tolkajrev (n.d.) smatra da postoji i prelazni oblik religije, označen kao henoteizam, koji u stvari predstavlja razvijeni oblik politeizma, u smislu da postoji više bogova, ali samo jedan od njih je vrhovni.

## 2. Novi religijski pokreti

McGuire (2002) u svojoj knjizi "*Religion the social context*" navodi "da je većina pokreta koji se sada spominju kao dio novih religijskih pokreta nastala na zapadu u periodu poslije Drugog svjetskog rata i da je ta većina religijska u smislu da nudi tj. da pruža sredstva uz pomoć kojih se može postići neki viši cilj, kao što je duhovno prosvjetljenje, samo ostvarenje ili '*istinski*' razvitak". S toga se termin "*novi religijski pokreti*" upotrebljava za grupe

koje svojim članovima obećavaju da mogu pružiti krajnje odgovore na određena fundamentalna pitanja koja se tiču religije.

U mnogim literaturama, veoma često se može pronaći da autori izjednačavaju pojam novih religija i sekti, ali to je previše simplificirajuće stajalište. Autor Vernetta smatra: "da se između novih religijskih zajednica i pokreta i sekti ne može stavljati znak jednakosti. Također isti autor smatra da novi religijski pokreti predstavljaju grupe i udruženja koji su se od 60-ih godina prošlog vijeka pojavili na Zapadu, i koji ne odgovaraju pojmu sekti, i da je za njih karakteristično egzotično porijeklo, novi kulturološki stil života, veći nivo harizmatičnosti, veće prisustvo mladih, obrazovanijih i "*kultivisanijih*" osoba srednjeg staleža" (Vernetta, 2004, str. 111).

Većina autora navodi da novi religijski pokreti u odnosu na velike religije zauzimaju veoma mali procent populacije, te da su marginalni u odnosu na velike religije. Veoma je teško i nepouzdanosloniti se na tačnost statističkih podataka kada je u pitanju broj novih religijskih pokreta, sekti i alternativnih pokreta u svijetu, ipak te podatke treba uzimati sa određenom dozom rezerve. Na osnovu tih statistika koje autor Ivančić (2007) navodi u svojoj knjizi (citirat ćemo samo neke podatke kako bi predstavila o ovim društvenim pojavama bila potpunija): "Preko 10.000 novih religija i pokreta ima među plemenskim narodima, u Japanu nekoliko hiljada, u Evropi 2.000 i isto toliko u SAD. U SAD ima preko 20.000 sekti, malih vjerskih zajednica, novih religijskih pokreta".

Naučni termin "*novi pokreti*" u suštini se odnosi na viđenje svijeta čiji su nosioci pokreti koji posebno dolaze sa Istoka." riječ je o kosmologiji u kojoj je svijet sačinjen od božanske materije, o antropologiji u kojoj je čovjek nosilac kosmičke iskre, o shvatanju egzistencije u kome reinkarnacija zauzima glavno mjesto i o predstavi o trajanju u kojoj je vrijeme

ciklično, a vjerska historija ne-historična.” (Vernette, 2004, str. 91-92).

Međutim, nameće se veoma bitno pitanje: *da li su nove religije – nove? Ili, samo predstavljaju varijante glavnih tipova religija?* Na ova pitanja veoma je teško dati odgovor, mada slobodno smijemo reći da su pitanja opravdana zato “što unutar religije” ne postoje potpuno nove religije sa do sada nepoznatim formama religijskog iskustva i shvatanja.

### 2.1. Nastanak i razvoj novih religijskih pokreta

Nakon Drugog svjetskog rata, a posebno od kasnih šezdesetih i ranih sedamdesetih godina 20. vijeka, u zapadnom svijetu je nastao veliki broj izuzetno raznolikih sekta, kultura i religijskih pokreta, koji su često veoma kontroverzni i veoma privlačni za medije, kao i za proučavaoce.

Obično su ti pokreti nastajali zbog loše društvene – ekonomske situacije koja vlada u gradskim i prigradskim sredinama, velikog broja siromašnih ljudi, loše sveopće situacije koja vlada u pojedinim zemljama. Ljudi u gradskim sredinama mahom pribjegavaju sektama kako bi život učinili stabilnijim i na neki način sigurnijim. Na taj način sekta predstavljaju naime religijski oblik prosvjeda protiv društvene isključivosti i vraćanje društvenog statusa u velikim društvenim krizama (Jukić, 1973, str. 328-329).

Navedeni razlozi nastajanja novih religijskih pokreta okarakterisani su kao pojave koje su vezane za industrijsko društvo. Pored navedenih uzroka, navode se i daljnji uzroci koji doprinose nastajanju sekta a to su rasne i nacionalne frustracije, duhovna frustracija gradskog čovjeka kojemu se nameće bogatstvo i samoća te religijska frustracija – odsustvo religije u podzemlju društva koje je izvor sekta.

U prilog tome Jukić zaključuje “da su razlozi nastanka motivirani tipičnim postindustrijskim društvenim impulsima, što znači da će u novom svijetu sekta kao sociološki oblik biti u prednosti pred svim ostalim religijskim oblicima i, drugo, da ti razlozi prvenstveno determiniraju oblik religijskog

izraza i strukturu vjerske zajednice, a ne samu religiju” (Jukić 1973, str. 339).

Nabrojat ćemo nekoliko razloga nastajanja novih religijskih pokreta.

#### Religijski:

- predstavljaju se ležernijima, otvorenijima, demokratičnijima od velikih religija;
- lakše se doživljava religijski zanos i mistično iskustvo;
- otvorenije su prema ljudima koji su u sukobu sa savješću, npr. za one koji su sklopili drugu ženidbu, koji su izvršili počinjak i sl.;
- predstavljaju pogodno tlo za osobe s psihičkim poremećajem, posebno kad je u pitanju bolesna religioznost

#### Socijalni:

- primamljive su svima koji su na neki način izrabljivani, budući da naučavaju jednakost svih;
- sekte vode računa o svojim članovima, npr. imaju dobro razrađenu skrb za bolesne, stare, usamljene, one koji su u nevolji;

#### Materijalni razlozi:

- svojim članovima pružaju dobru materijalnu pomoć (iako sami članovi često moraju predati svu svoju imovinu u posjed sekta)

Nastanak brojnih vjerskih pokreta i sljedbi pokazuje mnogo sociološke posebnosti te se u modernoj postindustrijalizaciji sekta pokazuje optimalnim medijem religijske reakcije na globalne poticaje sekularizacije u svijetu, odnosno plodan model udruživanja vjernika u laiciziranim sredinama. Sa sociološkog stajališta to zapravo objašnjava psihološku predilekciju post industrijskog čovjeka prema svim oblicima i pokretima vjerskih sljedbi. U tom smislu Jukić govori o “sektološkoj strukturi” kao jednoj od mogućih alternativa na religioznu krizu u modernom svijetu (Jukić, 1973., 343).

Činjenica je da su se novi religijski pokreti pojavili na Zapadu, pa su se početkom trećeg stoljeća proširili i na druge kontinente. Dolaze i sa

Istoka i sa Zapada, najviše iz sjeverne Amerike i Indije. Priključuju im se mladi, obrazovani, nezaposleni, osobe iz manjinskih grupa zainteresirane za duhovna pitanja. To su pokreti nastali kao reakcija na materijalizam, kapitalizam, sekularizaciju modernog svijeta, svjetske religije i kulture. Djelomice je to i reakcija na slom nove ljevice. Neki ih, smatraju tipično američkim religijama. Vremenom se institucionaliziraju i poprimaju karakteristike ostalih religijskih zajednica.

Mnogi novi religijski pokreti su kršćanskog porijekla. Neki su nastali iz sekularnih vrijednosti. Uzroke nastanka novih religijskih pokreta trebali bi smo tražiti u usporavanju društva i osporavanju tradicionalnih religijskih zajednica. Sociolozi uglavnom izdvajaju sljedeće razloge:

- Bijeg od prenaplašenog individualizma Zapada prema skupnom identitetu
- Traganje za odgovorima koje savremeni svijet postavlja pred čovjeka
- Traganje za cjelovitošću

Hanterova tvrdnja da novi religijski pokreti predstavljaju “antropološki protest modernog doba” (Ibid., n.d., str. 7) prešutno obuhvata mnoge od gore navedenih pristupa, ali ne ukazuje konkretno ni na jedan pojedinačan aspekt modernog života. Svi navedeni pristupi sadrže niz značajnih tvrdnji i doprinose razumijevanju novih religijskih pokreta, ali u vezi s njima javljaju se tri osnovne teškoće. Oni, u cjelini gledano, nemaju čvrstu empirijsku osnovu, ne objašnjavaju zašto je do nastanka velikog broja tih pokreta došlo u određenom periodu, i skloni su da na osnovu pojedinačnih primjera donose previše uopćene zaključke o tom veoma raznolikome mnoštvu pokreta i grupacija.

Iako o pojedinačnim pokretima i grupacijama postoji obilje empirijskih istraživanja, ona su u okviru većine nastojanja da se objasni njihov nastanak malo korištena. Ta nastojanja se zadovoljavaju krajnje uopćenim razmišljanjima o makrosociološkom razvoju savremenog društva, kome pripisuju

razlog za nastanak novih religijskih pokreta. Barker (1986, str. 338) kaže:

“Oni koji nisu upoznati sa sociološkim objašnjenjima novih religija možda neće biti u stanju da shvate zašto uopšte iko postaje član tih pokreta, dok onima koji su se donekle upoznali s njima može biti teško da shvate zašto svi mladi ljudi nisu njihovi članovi, u toj mjeri su neka od tih objašnjenja sveobuhvatna.”

Pored toga, promjene u zapadnim industrijskim društvima, koje dovode do tih intenzivnih religijskih dešavanja, traju već dugo. Zašto bi se veliki broj novih religijskih pokreta pojavio tek u kasnim šezdesetim i tokom sedamdesetih godina 20. vijeka? Čini se da je jedino Glock svjestan ovog problema (Glock, Bellah, 1976).

Pritisak za promjene u religijskom i duhovnom životu je rastao, tvrdi on, i bilo je potrebno samo da se desi nešto što bi taj proces pokrenulo. To nešto bio je rat u Vijetnamu, koji je najprije doveo do pojave kontra kulture, a njenim posredstvom podstakao je i nastanak novih religijskih pokreta.

No, teškoća koja se ovdje postavlja jeste da se s pretpostavkom da su svi novi religijski pokreti nastali kao rezultat kontrakturne pobune protiv rata u Vijetnamu. U svakom slučaju, sumnjiva je vjerodostojnost tvrdnje da se pojava kontrakture može u potpunosti pripisati utjecaju tog rata. Šta više, ta teorija, a to se odnosi i na sve gore navedene pristupe, ne objašnjava slabljenje novih religijskih pokreta tokom osamdesetih godina 20. vijeka, kad su društveno kulturne promjene i dalje bile prisutne. Moguće je da je razlog za teškoće oko objašnjenja pojave novih religijskih pokreta u tom određenom periodu u tome što oni, kako neki tvrde, nisu tako novi kao što se pretpostavlja. Ako je to tačno, veliki broj teoretičara traži objašnjenje za nešto što se nije dogodilo. Melton na primjer, tvrdi da “procvat alternativnih religija tokom sedamdesetih godina 20. vijeka nije toliko nov događaj u zapadnoj kulturi koliko predstavlja nastavak razvoja okultnog misticizma i istočnjačke misli koji je počeo u 19. vijeku” (Melton, 1987, str. 47-48).

Raznolikost tih pokreta bila je povod za nastojanja da se u njihovo razvrstavanje uvedu red i sistem, kako bi se olakšalo njihovo razumijevanje. Smatra se da je Wallis (1984) učinio najpraktičniji pokušaj razvrstavanja uvođenjem trojne podjele: na pokrete koji odbacuju svoje društveno okruženje, na one koji ga prihvataju i na one koji mu se prilagođavaju. Pokreti koji odbacuju svoje društveno okruženje smatraju savremeni materijalni svijet i društveni poredak nezadovoljavajućim, iskvarenim i neduhovnim. Zalažu se za odanost nekom bogu ili guruu i za odricanje od vlastite ličnosti. Takvi pokreti često organizuju život u vlastitoj zajednici. Grupacije kao što su Svjesnost Krišne i Božija djeca karakteristične su za tu vrstu pokreta. Ovi drugi su više usmjereni na pojedinca, na učenje da se lični uspjeh, moć i ispunjenje mogu ostvariti tehnikama i postupcima kojima oni podučavaju svoje članstvo. Za njih su ovaj život i svijet u principu sasvim prihvatljivi. Ono što se u ovom svijetu smatra nezadovoljavajućim mogu ispraviti promjene u pojedincima, a ne u društvenim strukturama. Ti pokreti često ne liče na religije u konvencionalnom smislu i tvrde da to nisu. U njih se mogu svrstati i Sajtologija, Transcendentalna meditacija (Dawson, 1998).

Najzad, pokreti koji su prilagođavaju svom okruženju tradicionalnije su orijentisani religijski pokreti, ali su više okrenuti pojedincu i ličnom unutrašnjem životu nego društvu. U središtu njihovih aktivnosti obično je kolektivni ritual i često se ističe značaj ličnog religijskog doživljaja neke vrste. Oni veoma često predstavljaju proteste protiv zvaničnih tradicionalnih vjerskih organa za koje smatraju da su izgubili moć da vrše svoju funkciju. Primjer za tu vrstu pokreta mogao bi biti neopentekostalizam.

### 2.2. Vrste novih religijskih pokreta

U svijetu danas postoji zaista veliki broj novih religija, vjerskih pokreta, alternativnih religija, alternativnih pokreta, malih vjerskih stranaka. Međutim kao što smo već ranije napomenuli svi ti novi religijski pokreti zauzimaju

samo jedan mali dio od onoga što zauzimaju velike svjetske religije.

Kovačević (2012) u svojoj knjizi “*Novo religije*” ističe da “postoje slijedeće vrste novih religija, odnosno novih vjerskih pokreta i sekti tj. onih koje u svijetu”:

1. priznaju – *afirmativne*,
2. ne priznaju, tj. odbacuju – *negatorske*, i
3. prilagođavaju se svijetu – *prilagođene*“

U prvu grupu spadaju religije koje imaju afirmativni odnos prema svijetu i društvu, one koje prihvataju mnoge vrijednosti, ciljeve i težnje društva smatrajući da mogu ponuditi bolja rješenja za njihovo ostvarenje kako bi ljudi bili sretniji i uspješniji.

U drugu grupu spadaju oni koji imaju negatorski odnos prema svijetu i društvu ističući da su izopačeni i štetni za razvoj duhovnosti. Pristalice ovih religija i članovi pokreta se izdvajaju iz društva, često odvajaju od porodice i prijatelja. Unutrašnja organizacija ovih grupa temelji se na apsolutnoj predanosti, poslušnosti i pokornosti, čak i na celibatu. Njihovi članovi vjeruju u apokalipsu koja će dovesti do “*kraja svijeta*”.

U treću grupu spadaju pokreti i religije koje se svijetu prilagođavaju. Riječ je o grupama koje doista svijet kritikuju ističući da se “*vratio grijehu*” i da ne živi prema Božjim namjerama, ali se svijetu prilagođavaju s ciljem da se u njemu obnovi duhovni život. (Kovačević, 2012).

### 3. Zaključak

Čovjek je oduvijek na mnoge načine tražio vjeru, obično je to bilo kroz vjerske nazore i religiozna ponašanja u koja spadaju molitve, žrtve, obredi, itd.. Međutim, sama definicija religioznosti zaokuplja i danas veliku pažnju. Gotovo je nemoguće sa preciznošću definisati religiju. Iako je religija jedna od mlađih naučnih disciplina, naučnici koji su se njom bavili tj. koji su je izučavali, dali su neke od definicija koje nam bar u velikom dijelu mogu pojasniti pojam religije, njen

historijski razvoj i utjecaj koji ona ima na čovječanstvo. Zbog mnogobrojnosti religija koje su iznjedrile u periodu poslije Drugog svjetskog rata, sam pojam religije i religijskog ponašanja u mnogome se promijenio. Pojedine religije ili religijski pokreti dozvoljavaju i prakticiraju sve ono što je velikim svjetskim religijama zabranjeno, religijski život te nove religije u potpunosti drugačije tumače.

Iz svega ovoga se vidi da nije lako definisati religioznost, a pogotovo je istraživati. Ipak, savremena nauka nastoji što dublje istražiti religioznost, posebno u novije vrijeme. Izučavanje religioznosti je multidisciplinarno. Istražuje se u okviru mnogih nauka, i to: teologije, filozofije, historije, antropologije, sociologije i psihologije, dok društveni, kulturni, ideološki, politički i duhovni pluralizam koji

se sve više razvija u modernim društvima, daje mogućnost raznovrsnijih religijskih opredjeljenja.

Na kraju možemo kazati da se u svijetu rađa novi tip vjernika, a glavna njegova karakteristika je da hoće religiju samo živjeti, ovdje, sada, odmah. Sa stanovišta najvećih svjetskih religija ovim religijama se priključuje samo mali procent ljudi i one čine samo okolicu najvećim svjetskim religijama.

## Literatura

- Barker & Ajlin. (2004). Novi religiozni pokreti, praktičan uvod. Niš: Zograf.
- Heiler F. (1961). Erscheinungsfonnen unci Wesen der Religion. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
- Ivančić T. (2007). Religija i religije. Zagreb: Tevizija.
- Joseph B. M. (1880). Libri tres: De Natura Deorum. London: Cambridge Warehouse.
- Jukić J. (1973). Religija u modernom industrijskom društvu. Split: Crkva u svijetu.
- Keler J. (1981). Uvod u kulturu i religiju, Kultura i religija. Beograd: NIRO.
- Keler J. i sar. (2002). Osnivač velikih religija. Beograd: Stoper Book.
- König F. & Waldenfels H. (1987). Lexikon der Religionen. Freiburg: Herder.
- Kovačević B. (2012). Nove religije. Banja Luka: Evropski defendologija Centar za naučna istraživanja.
- McGuire B. M. (2002). Religion, the social context, Fifth Edition. Il Route: Waveland press.
- Trnić D. (2008). Novi religijski pokreti. Sarajevo: Transkulturalna psihosocijalna fondacija, Univerzitet u Zenici & Univerzitet u Banjoj Luci.
- Vernette J. (2004). Sekte: sve o novim religioznim pokretima i sljedbama. Split: Verbum.

## الموجز

تحديد الدين وتعريفه مع نظرة في مفهوم الحركات الدينية الجديدة  
أدين توليتش

رغم أن الدين ظاهرة التقى بها الإنسان منذ زمن سحيق، إلا أنه اليوم، وبعد آلاف السنين، ما زال يمثل بالنسبة للفرد والمجتمعات ظاهرة تحتفظ بأهميتها ومعاصرتها، وما زال الدين يؤثر في حياة الإنسان وفي المجتمع بأسره.

عندما نقول "الدين"، فإننا نتحدث عن أديان كثيرة وعن صور كثيرة من أشكال الوعي الديني والعيش الديني. إن طموحات الإنسان يمكن أن تتجلى وتتحقق بالبحث عن الإله في الطبيعة أو في تأليه إنسان أو رمز أو جماد. إن حاجة الفرد والمجتمع إلى الدين تزداد حدة في الظروف العكسة أو المتأزمة أو المساوية، وحينها ليس نادراً أن تتجسد تلك الحاجة في تأليه القائد أو الحزب أو في الأنظمة الأيديولوجية التي تحمل بداخلها عناصر دينية جلية، رغم أنها تحارب الدين.

لكن، وبعد الحرب العالمية الثانية، بدأت تظهر في المجتمعات الغربية حركات دينية جديدة أخذت تنتشر "كالفطر بعد المطر"، ويكمن السبب الأساسي لنشأتها في ترنح العالم المتقدم آنذاك تحت وطأة أزمة الحداثة. إن تنوع تلك الحركات كان دافعاً للمساعي الهادفة إلى تصنيفها بنظام ومنهجية، حتى يسهل فهمها. إن هذه الحركات الدينية تتميز بندرة أتباعها قياساً إلى الأديان العالمية الأساسية.

الكلمات الرئيسية: الدين، الحركات الدينية الجديدة، الله، الإنسان، التعاليم.

## Summary

AN OUTLINE AND A DEFINITION OF RELIGION  
WITH A VIEW UPON THE PHENOMENON OF  
NEW RELIGIOUS MOVEMENTS

Edin Tulić

Even though religion is a phenomenon that dates long time back in human history, today, after thousands of years, it has not lost its significance and relevance on individual nor on social plane and keeps on making a great deal of influence upon a life of a man and upon the society as a whole. When we say "religion", we mean a numerous religions, and a great number of varying religious consciousness and religious experience. Man's tendency have been expressed and realised through searching for divine within the nature but also in divinization of a human, of a symbol or an object. The need of an individual or of a society for religion increases when faced by turmoil, crisis or tragedy. Then it is often embodied and manifested in divinization of some leader of a party or of ideological system, which even when being actively opposed to religion always carries within itself distinctly religious elements. However, after the Second World War, like mushrooms after the rain, new religious movements started growing and flourishing in the Western world. Main reason for this is that the developed world of the time was shaken by modernity crisis. Diversity of these movements was requiring systematization in order to make understanding of the differences within different movements easier. These new religious movements have relatively small number of adherents when compared to the great world religions.

Key words: religion, new religious movements, god, man, learning